

پارسی سرایان گیلان

از آغاز تا پایان قرن سیزدهم

دکتر هومن یوسفدهی

فرهنگ آملیا

سرشناسنامه: یوسفدهی، هومن ۱۳۴۹ -
 عنوان و پدیدآور: پارسی سرایان گیلان از آغاز تا پایان قرن سیزدهم/ هومن یوسفدهی.
 [به سفارش حوزه هنری گیلان]
 مشخصات نشر: رشت، فرهنگ‌ایلیا، ۱۳۹۶.
 مشخصات ظاهری: ۴۶۶ ص.
 شابک: ۷-۵۵۴-۱۹۰-۹۶۴-۹۷۸
 موضوع: شاعران ایرانی -- گیلان -- سرگذشتنامه -- متون قدیمی تا قرن ۱۴.
 رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۶ پ ۲ ی ۹ / PIR ۸۴۶۴
 رده‌بندی دیویی: ۱۰۰۹ / ۸
 شماره کتابخانه ملی: ۴۸۶۳۹۳۱

• دکتر هومن یوسفدهی

• پارسی‌گویان گیلان

• چاپ نخست: ۱۳۹۷ • شمارگان: هزار نسخه • شماره نشر: ۶۸۳

• صفحه‌آرایی: وحید باقری • حروفچینی و آماده‌سازی: کارگاه نشر فرهنگ‌ایلیا

• همه‌ی حقوق این کتاب محفوظ است.

• شابک: ۷-۵۵۴-۱۹۰-۹۶۴-۹۷۸

• نشر فرهنگ‌ایلیا؛ رشت، خ ازادگان، جنب دبیرستان بهشتی، خ صفایی، خ حاتم، شماره ۴۹

• تلفن: ۳۳۳۴۴۷۳۳ ۳۳۳۴۴۷۳۲-۰۱۳ • دورنگار: ۳۳۳۲۱۸۲۸-۰۱۳

Email: nashreilia@yahoo.com

www.farhang-e-ilia.ir

فهرست

۱۷	پیشگفتار.....
۱۹	مقدمه.....
۲۵	مشکلات کار.....
۲۹	سخن پایانی.....
۳۱	بخش ۱: نگاهی به تاریخ گیلان.....
۳۱	قرن های یک تا چهارم.....
۴۱	قرن های پنجم و ششم.....
۴۳	قرن های هفتم و هشتم.....
۴۵	قرن های نهم و دهم.....
۶۴	قرن یازدهم.....
۷۰	قرن دوازدهم.....
۷۴	قرن سیزدهم.....
۷۹	بخش ۲: شعر فارسی در گیلان.....
۷۹	نخستین شاعر پارسی گوی گیلانی.....
۸۱	آوازه یابی شاعران گیلانی.....
۸۴	رواج پارسی گوئی در گیلان.....
۸۶	قرن طلایی شعر فارسی در گیلان.....
۹۰	عصر مهاجرت شاعران گیلانی.....
۹۵	دوران فترت شعر فارسی در گیلان.....
۹۶	دوره رواج دوباره پارسی گوئی در گیلان.....
۹۹	بخش ۳: پارسی سرایان گیلان از آغاز تا پایان قرن سیزدهم.....
۹۹	آبرو گیلانی.....
۹۹	آذر لاهیجی.....
۱۰۰	ابراهیم گیلانی.....
۱۰۲	ابن تاج گیل.....
۱۰۳	ابوالفتح دوایی.....
۱۰۳	ابوالفتح گیلانی.....
۱۰۵	ابوطالب گیلانی.....
۱۰۶	احسنی لاهیجی.....
۱۰۷	احمد دیلمی.....
۱۰۷	احمد گیلانی.....
۱۰۹	احمد گیلانی دوم.....
۱۱۹	اسمی رشتی.....

۱۱۹	اسیری لاهیجی
۱۲۲	اشرف گیلانی
۱۲۲	اطهر رانکوهی
۱۲۳	افضل لاهیجی
۱۲۳	الہی گیلانی
۱۲۴	امین رشتی
۱۲۸	امینای رشتی
۱۲۸	امینای رودسری لاهیجی
۱۲۸	انوار لاهیجی
۱۲۹	اوجی گیلانی
۱۲۹	ایاز طالش
۱۳۰	ایاز منجم
۱۳۱	باقر رشتی
۱۳۲	باقر لاهیجی
۱۳۲	باقر لاهیجی ملاباشی
۱۳۳	بدر لاهیجی
۱۳۵	بصّار رشتی
۱۳۷	بقای لاهیجی
۱۳۷	بلبل گیلانی
۱۳۷	بہابی لاهیجی
۱۳۹	بہشتی گیلانی
۱۴۰	بیدل رودباری
۱۴۱	بینا گیلانی
۱۴۲	پرتوی لاهیجی شیرازی
۱۴۴	پیر تاج گیلانی
۱۴۴	تایب گیلانی
۱۴۵	تجلی گیلانی
۱۴۸	ثنائی لاهیجی
۱۴۸	تولدگی گیلانی (← قراری گیلانی)
۱۴۸	جامی گیلانی (← حاجی گیلانی)
۱۴۸	جانی گیلانی (← حیاتی گیلانی)
۱۴۸	جدایی رشتی (← مخفی رشتی)
۱۴۸	جرات گیلانی اورنگ آبادی
۱۵۲	جعفر بیگ لاهیجی
۱۵۳	جمال الدین گیلانی
۱۵۴	جمشید گیلانی
۱۵۶	جنونی گیلانی
۱۵۶	حاجی گیلانی
۱۶۱	حاذق گیلانی فتح پوری

۱۶۵	حالتی گیلانی (← حالی لاهیجی)
۱۶۵	حالی لاهیجی
۱۶۸	حجت تنکابنی
۱۶۸	حزین لاهیجی اصفهانی
۱۷۳	حزینی گیلانی
۱۷۳	حسام گیلانی
۱۷۴	حسن گیلانی اول
۱۷۵	حسن گیلانی دوم
۱۷۵	حسن موینه دوز گیلانی
۱۷۶	حسن گیلانی دلمانی
۱۷۶	حسین گیلانی
۱۷۷	حشمتی رشتی گیلانی
۱۷۸	حکیم لاهیجی (← عطار د لاهیجی)
۱۷۸	حمیرای طالشی
۱۷۸	حیاتی گیلانی
۱۸۶	حیران رشتی
۱۸۷	خاوری گیلانی (← تجلی گیلانی)
۱۸۷	خدو گیلانی
۱۹۰	خلیل رشتی
۱۹۰	خلیل بیگ لاهیجی
۱۹۱	خواجه جهان گیلانی
۱۹۳	خیالی گیلانی (← حیاتی گیلانی)
۱۹۳	دانش رشتی گیلانی
۱۹۵	دانش گیلانی بیدآبادی
۱۹۶	دخلی گیلانی (← دخیلی گیلانی)
۱۹۶	دخیلی گیلانی
۱۹۷	دوایی لاهیجی گیلانی
۲۰۰	راضی گیلانی (← زاری گیلانی)
۲۰۰	راغب گیلانی (← وحدت گیلانی، حکیم عبدالله)
۲۰۱	راغب لاهیجی
۲۰۱	رافع لاهیجی
۲۰۲	راهب گیلانی
۲۰۲	رحمی لاهیجی
۲۰۳	رسای گیلانی
۲۰۳	رشدی رستمدراری رشتی
۲۰۴	رضا کیا گیلانی
۲۰۵	رضا گیلانی اصفهانی
۲۰۷	رضایی رشتی
۲۰۷	رضی لاهیجانی

۲۰۸	رفیعیای گیلانی
۲۰۸	رمال گیلانی (← صغیر لاهیجی)
۲۰۸	زاری گیلانی
۲۰۹	زاهد گیلانی
۲۱۰	زاهد گیلانی ثانی
۲۱۱	زلالی گیلانی
۲۱۱	زمانی لاهیجی
۲۱۱	زینی لاهیجی گیلانی
۲۱۲	سالکی رشتی
۲۱۲	سدید گی (← الهی گیلانی)
۲۱۲	سرود رشتی (← سرور رشتی)
۲۱۲	سرور رشتی
۲۱۳	سرورالدین لاهیجی
۲۱۴	سعد گیلانی
۲۱۴	سعیدای گیلانی
۲۱۶	سعیدای لاهیجی
۲۱۷	سلیمان رودسری
۲۱۷	سید رشتی
۲۱۸	سید لاهیجی گیلانی
۲۱۹	سیدای گیلانی
۲۱۹	شاهدا لاهیجی
۲۲۰	شرعی گیلانی
۲۲۰	شجاع گیلانی
۲۲۱	شفیع لاهیجی گیلانی
۲۲۲	شمس لاهیجی (← شمس الدین معلّم لاهیجی گیلانی)
۲۲۲	شمس الدین لاهیجی گیلانی
۲۲۳	شهودی لاهیجی
۲۲۳	شهیدا لاهیجی
۲۲۵	شیدا لاهیجی
۲۲۵	شیرین گیلانی
۲۲۵	صابر لاهیجی
۲۲۶	صبوری رشتی
۲۲۷	صبوری ماسوله‌ای
۲۲۷	صدر گیلانی
۲۲۸	صدر لاهیجی
۲۲۸	صدراى گیلانی (← بینا گیلانی)
۲۲۸	صفی رشتی
۲۲۹	صغیر لاهیجی
۲۳۰	صنعی گیلانی (← صفی رشتی)

۲۳۱	ضیاء لاهیجی
۲۳۱	ضیائی گسگری
۲۳۲	طالب گیلانی
۲۳۵	طالع رشتی گیلانی
۲۳۶	طاير آستارای
۲۳۷	طرزی لاهیجی گیلانی
۲۳۸	طفیلی لاهیجی
۲۴۱	ظریف لاهیجی
۲۴۱	ظہیر لاهیجی
۲۴۳	عارف گیلانی
۲۴۳	عارف لاهیجی
۲۴۵	عاشق گیلانم
۲۴۶	عاصی گیلانی ارمہانی
۲۴۸	عاکفی لاهیجانی گیلانی
۲۴۸	عالی گیلانی
۲۵۰	عبد منجم گیلانی
۲۵۰	عبد گیلانی
۲۵۱	عبدالسلام گیلانی
۲۵۲	عبدالغفور بیگ گیلانی
۲۵۲	عبدالله گیلانی
۲۵۳	عبدالوحید سالک دہی
۲۵۳	عبدی رشتی گیلانی
۲۵۴	عرضی لاهیجی (← عزّی لاهیجی)
۲۵۴	عرفی لاهیجی (← عرضی لاهیجی)
۲۵۴	عزمی لاهیجی (← عزّی لاهیجی)
۲۵۴	عزّی رشتی
۲۵۵	عزّی لاهیجی
۲۵۶	عزیز لاهیجی
۲۵۷	عشرتی گیلانی
۲۵۷	عطارد لاهیجی
۲۵۹	عطایی گیلانی
۲۵۹	عطری گیلانی
۲۵۹	علاجی گیلانی
۲۶۰	علوی گیلانی
۲۶۰	علی رشتی
۲۶۲	علی فومنی گیلانی
۲۶۳	علی گیلانی
۲۶۴	علی بیگ رشتی
۲۶۵	عمید دیلمی

۲۶۷	عنایت بهله‌دوز لاهیجی
۲۶۸	عنایت زرگر لاهیجی
۲۶۸	عندلیب لاهیجی
۲۷۰	غباری گیلانی
۲۷۱	غنی لاهیجی
۲۷۱	فانج گیلانی
۲۷۹	فارغ رودسری گیلانی
۲۸۰	فاضلی رشتی
۲۸۱	فانی گیلانی (← قدسی گیلانی، مصطفی)
۲۸۱	فایز لاهیجی قمی
۲۸۲	فایض گیلانی
۲۸۳	فایض لاهیجی قمی
۲۸۴	فایق لاهیجی
۲۸۵	فدایی لاهیجی شیرازی
۲۸۹	فروغ سراوانی
۲۹۰	فریبی رشتی
۲۹۱	فغفور لاهیجی
۲۹۵	فکرت گیلانی
۲۹۵	فکری گیلانی
۲۹۸	فنائی لاهیجی گیلانی
۲۹۸	فیاض لاهیجی
۳۰۲	قابل رشتی (← حیران رشتی)
۳۰۲	قابوس زیاری
۳۰۳	قاری لاهیجی
۳۰۵	قاسم لاهیجی شیرازی
۳۰۵	قامتی گیلانی
۳۰۶	قابلی گیلانی
۳۰۷	قدسی رشتی
۳۰۷	قدسی گیلانی بروجی
۳۰۸	قدسی گیلانی
۳۰۹	قدیمی گیلانی
۳۱۰	قراری گیلانی
۳۱۶	قربی لاهیجی گیلانی
۳۱۸	قطب لاهیجی
۳۱۹	کافی گیلانی (← کامی لاهیجی)
۳۲۰	کامی لاهیجی گیلانی
۳۲۳	کلیمی گیلانی
۳۲۳	کمال گیلانی
۳۲۳	کمالی گیلانی

۳۲۳	کیکائوس زیاری
۳۲۸	لقایی لاهیجی
۳۲۸	لیلا بهشتی
۳۲۹	ماکان کاکلی اشکوری
۳۳۰	ماهر رشتی گیلانی
۳۳۱	ماه‌تی‌تی کهدمی
۳۳۲	مایلی رشتی
۳۳۲	مجازی لاهیجی
۳۳۳	مجد گیلانی
۳۳۳	مجرم لاهیجی
۳۳۴	محسنای گیلانی
۳۳۴	محمد رشتی
۳۳۵	محمد گیلانی
۳۳۶	محمد سروقد گیلانی
۳۳۶	محمدباقر رودسری
۳۳۶	محمدباقر شفتی
۳۳۷	محمدحسین گیلانی
۳۳۷	محمدشفیع رشتی
۳۳۷	محمدصادق مسگر گیلانی
۳۳۸	محمدصالح گیلانی
۳۴۰	محمدعلی رشتی
۳۴۲	محمدعلی گیلانی (← علی فومنی)
۳۴۲	محمود پسیخانی (← نعیمی پسیخانی)
۳۴۲	محمود گیلانی
۳۴۲	محمود گیلانی شیوه‌زانی
۳۴۳	محمود لاهیجی
۳۴۳	محمود لنگرودی
۳۴۴	محبی گیلانی
۳۴۶	مختار رشتی
۳۴۶	مخفی رشتی
۳۴۷	مسبح لاهیجی
۳۴۹	معلم لاهیجی (← شمس‌الدین معلم لاهیجی گیلانی)
۳۴۹	معنی لاهیجی گیلانی
۳۵۰	مفتی لاهیجی
۳۵۰	مفید لاهیجی
۳۵۱	مقیمای رشتی
۳۵۱	ملک گیلانی
۳۵۲	موجی رشتی
۳۵۲	مهدی گیلانی اصفهانی

۳۵۲	ناجی لاهیجی
۳۵۳	نادم لاهیجی گیلانی
۳۵۹	ناصر دیلمی گیلانی
۳۶۰	ناطق رشتی ← امین رشتی
۳۶۰	ناظر گیلانی
۳۶۰	ناقد گیلانی
۳۶۱	نامی لنگرودی
۳۶۱	نثری گیلانی
۳۶۱	نجاتی رشتی گیلانی
۳۶۵	نجم گیلانی
۳۶۵	ندایی گیلانی
۳۶۷	ندیم ۴ رشتی
۳۶۸	نزاری گیلانی (← قرا، ع. گیلانی)
۳۶۸	نصرت طالشی
۳۷۰	نصرتی گیلانی
۳۷۰	نصیبی گیلانی
۳۷۷	نصیرای تنکابنی
۳۷۷	نصیری گیلانی
۳۷۸	نعمت رشتی
۳۷۸	نعیمی پسیخانی
۳۷۹	نور گیلانی
۳۷۹	نویدی گیلانی
۳۸۰	واثق رشتی
۳۸۰	واصل لاهیجی
۳۸۳	وحدت رشتی
۳۸۶	وحدت لاهیجی
۳۸۸	وحدت گیلانی قمی
۳۹۰	وحید لاهیجی
۳۹۰	وفاج گیلانی
۳۹۰	هاشم گیلانی
۳۹۱	هاشمی دارالمرزی
۳۹۱	همام گیلانی
۳۹۲	یحیی لاهیجی کاشانی
۳۹۹	یقینی لاهیجی
۴۰۵	یوسف لاهیجی (← ضیاء لاهیجی)
۴۰۷	پیوست ۱: معرفی چند شخصیت گیلانی
۴۰۷	محمد گیلانی
۴۰۷	محمدقاسم گیلانی
۴۰۸	محمدنفیس لاهیجی
۴۰۹	ولی طالش

۴۱۰	 پیوست ۲: شرح حال شعرای دیلمی
۴۱۰	 احمد طالقانی دیلمی
۴۱۱	 الهی دیلمی
۴۱۱	 بهرام بیگ دیلمی
۴۱۱	 جمشید بیگ دیلمی
۴۱۱	 شاه میر دیلمی
۴۱۲	 صدر دیلمی
۴۱۲	 عبدالباقی دیلمی
۴۱۲	 عنایت‌الله دیلمی (اول)
۴۱۳	 عنایت‌الله دیلمی (دوم)
۴۱۳	 فتوحی دیلمی
۴۱۳	 قاسم دیلمی
۴۱۴	 قاضی دیلمی
۴۱۴	 کریم دیلمی
۴۱۵	 کمال دیلمی
۴۱۵	 محمود دیلمی
۴۱۶	 مولانا دیلمی
۴۱۶	 میرک دیلمی
۴۱۷	 هادی دیلمی
۴۱۸	 پیوست ۳: نمونه‌هایی از آثار شاعران خوشنویس
۴۳۰	 منابع
۴۳۷	 نمایه

تقدیم به روح بلند پدرم
شادروان حاج حسن یوسفدهی

پیش‌گفتار

گیلان، تاج زمرّدنشان ایران، خاستگاه مردان و زنانی است که قرن‌هاست با هوش بسیار و ذوق سرشار خود بر گنجینه علم و ادب و هنر و صنعت این مرز و بوم افزوده‌اند ولی قدر و منزلت‌شان چنان که باید شناخته نشده و میراث رفّان فارسیان چنان که شاید دیده نشده است. این وظیفه فرزندان گیلان است که پاسدار میراث بی‌کان خود باشند و آثار ارزشمندشان را از مخازن کتابخانه‌ها برون آورند و با تصحیح شایسته به زیور طبع براریند. این کاری است که از عهده فرد خارج است و نیازمند تلاش آگاهانه و همت جانانه اولیای امور و استادان دانشگاه بویژه در دانشگاه‌های گیلان است که با برنامه و آگاهانه هدایت جریان علمی تصحیح دست‌نوشته آثار انشوران و ادبا و شعرای گیلانی و پژوهش درباره این آثار را در دستور کار قرار دهند.

از سال‌ها پیش یکی از دغدغه‌های نگارنده معرفی کامل بزرگان شهر گیلان و آثار آنان بود؛ ولی دست‌ما کوتاه و خرما بر نخیل. زیرا بر اهل فضل پوشیده نیست که نگارش کتابی جامع و کامل درباره ادبیات فارسی در گیلان و شناسایی و معرفی آثار گیلانیان، مستلزم مطالعه وسیع و درازدامن و گروهی است و تا آن زمان هرکاری در این زمینه به صورت انفرادی و به استناد اسدک منابع موجود صورت پذیرد، ابتر و ناقص خواهد بود. امید است انتشار این کتاب که به «شاعران پارسی‌گوی گیلان از آغاز تا پایان قرن سیزدهم» اختصاص دارد و حاصل سال‌ها پژوهش و یادداشت‌برداری نگارنده است، باب تازه‌ای را در پژوهش‌های مربوط به ادبیات فارسی در گیلان بگشاید و پژوهشگران گیلانی و غیرگیلانی هر یک در حوزه تخصصی خود به اصلاح، تکمیل و نقد آن بپردازند؛ تا ان شاء الله آیندگان بتوانند به تألیف تاریخ کامل و دقیق ادبیات فارسی در گیلان دست یازند که خود مقدمه تدوین و تألیف تاریخ جامع و کامل ادبیات در ایران خواهد بود.